doretus loquitur, τὰ ἐγκλήματα τοῦ διωκόντος πάντως, *non consequantur bona, quæ justus tribuit* : non celentur (quod sequentia clarius exprimunt) numero eorum, qui ut Euthymius c Nicephorus scribunt, τοσχαιρεῖ τὸν δίκαιον, *consequuntur misericordiam*. Sic illud in JOB *a*, quod Latinè legimus *de nocte, vel die, quia natus est, nec numeratur in mensibus*, Hebraicè habetur, *in numerum mensium non veniat*, vel, *intret* יהרחים אליבא במספרי *bemispar ierachim al iavo*. Nec iperno Trevetum declarantem, ut ab iniquis persecutoribus permittat Deus persecutionem pati persecutores iniquos, nec per justitiam suam liberet eos ab iniqua persecutione, Præferenda communior primo loco allata expositio; cui nonnihil favet Chaldæa paraphrasis : *& non mereantur introire in Ecclesiam justorum tuorum*. Ex eo autem, quòd quis privatur fructu justitiæ, ut ne justificetur, sequitur ut non etiam in locum justis destinatum, seu beati. Id innuit Apollinarius etiam :

μηδὲ ἐγκωμιάσῃ τις τοὺς σὺν δίκῃ ἐλθεῖν ἔτι : *neque justitia freti tuam sedem ingrediantur*,

Celebrotis scripturæ locorum unus

Deleantur de libro viventium, & cum justis non scribantur.) Celebriorum scripturæ locorum hic unus est, ut & disputatio de libro vitæ, paullo quidem solitò accuratiùs, sed non scholastico tamen more tractandus. Disquirendum quis *liber vitæ* sit, aut *viventium* : quo pacto deleri quis ex eo possit : an sit idem *cum justis scribi*, & *in libro viventium* : *deleri*, & *non scribi* : vel utrum nondum scriptus deleri dici possit, & deleri verè valeat qui sit semel scriptus. Ut ordiarà faciliori, arbitror esse hoc loco synonyma *deleri*, & *non scribi* : ac proinde non oportere antea scriptum esse, qui *deleri* dicatur. Tunc autem deleri aliquem, erit indignum esse : qui scribatur, & declarari, ac innoteicere aliis, quòd non sit scriptus, qui alioqui capax esset ut scriberetur.

Liber vitæ, viventium & deleri e libro vitæ, aut in eo non scribi quid sit.

Liber vitæ, viventium (חיים *chaiim* enim utrumque significat) non est cœlum, in quo sint futuri, omnes eventus descripti, ac notati, & in qu tamquam in tabulis legerit Jacob, quæ filiis vaticinatus est, ut etiam videtur Origenes *b* existimavisse : non minus erroneè, quàm fabulosè, depromens ex apocrypho libro, cui titulus; *Narratio Josephi*. Alius in scriptura liber vitæ temporariæ extat, qui est veluti catalogus vivorum, quum quis vertetur ac numeretur inter vivos. De hoc locutum libro Mosem putant, quando nisi exoraret pro populo sui tam, deleri se petebat *de libro vita, quem scripserat Deus c*, hoc est, tolli de mundo, & desinere in vivis esse. Tertius liber ad præsent. in quoque vivi ventium dictam incolebant, nempe, ut alias dixi, promissam. Indicat Elaias *d*, quum ait : *& erit omnis, qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur, omnis, qui scriptus est in vita* (לחיים *lachaiim*, *ad vitam* : aut *ad viventes*) *in Jerusalem*. Quamvis Paraphrastes exprimat vitam æternam : & esse hic illius typus possit : vel etiam congregationis sanctorum in hac vita degentium, videlicet Ecclesiæ, qui sunt alii duo libri. Crebra *libri vitæ*, qui *agni* quoque dicitur, mentia in Apocalysi *e*, interdum in epistola Pauli ad Philippenses *f*, & apud Danielem *g* ; Christus etiam *h* vocat *nomina scripta in cœlis*. De eodem autem illo typico libro est præterea illud in Ezechiele *i* comminatorium testimonium : *in concilio populi mei non erunt, & in scriptura domus Israel non scribentur, nec in terram Israel ingredientur*. Sextus liber est universalis cognitio, scientiave DEI, quam dicunt visionis, in quo libro cuncti scribuntur, & boni, & mali, ut est in psalmo 138. *k*. Septimus de scientia ejusdem DEI dici potest, sed approbationis, quæ solos justos comprehendit, qui omnes secundùm præsentem justitiæ statum approbantur, *novit enim Dominus viam justorum l, & qui sunt ejus m*, quamvis possint hi loci de libro prædestinationis etiam intelligi. Octavus, in quo præclara facinora illustrium virorum, & justorum conduntur, qui vocatur quoque *liber justorum n*.

Ultimus denique liber, aliis promissis ad rem non ita facientibus, de prophetia, evangelio, mysteriis *o*, Christo ipso, æterna beatitudine *rationem* vocari potest, in quo cujusque acta bona, mala, continentur, de quo Joannes *p*, & Daniel *q*, sive conscientiæ sint singulorum, sive quid aliud. Disputat ex professo B. Thomas *de libro vitæ*. Docet *r librum vitæ* in Deo esse notitiam, qua retinet firmiter se aliquos prædestinasse ad vitam æternam, sicut Scripturæ sacra, *describi in tabulis cordis*, quæ aliè insinguntur in memoria. Ait deindè *s*, proprie solos electos scribi, non autem omnes justos, qui possunt esse, tuntque ex numero reproborum, quia etiam apud homines hi solent tantùm scribi, qui ad certum finem eliguntur, verbi gratia, milites ut pugnent, non ut armentur dumtaxat. Concedit tamen, *u* justos omnes aliquo modo in libro vitæ æternæ scribi, quia quamvis non omnes hanc habituri sint, jus ad illam habent in causa, idest, in gratia : Id præstat simpliciter fateri solos prædestinatos in æternæ vitæ libro scriptos esse *x*. Nam diserè negantur in Apocalypsi *x scripta in libro vitæ nomina à constitutione mundi*, idest, ab æterno, illorum, qui damnantur, quia vix concipimus aliquid ante constitutionem creationemque mundi diuturnius. Quo modo etim CHRISTUS in judicio dicturus est, *possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi*, hoc est, ab æterno : sic scripti deleri numquam possunt. Nihilominus oratur hoc loco, ut quidam deleantur, idest, Augustino interprete,) qui præcisè negat scriptum numquam deleri; argumentans à minori, ex verbis Pilati, *z*, *quod, scripsi, scripsi*.) ut constet illis, se ibi non esse, quemadmodum sibi persuadebant, neque cum justis, seu electis, scriptos. Idem est, si dicas cum Ambrosio *a*, & aliis, ut illud ipsum aliis innotescat, qui particulari illos esse justos, ac in vitæ libro scriptos. Ad quem ipsum modum licet aptè interpretari promissum DEI, non deleturum nomen *de libro vitæ b*, quoniam daturus est perseverantiæ donum, & faciet ut intelligant alii beatitudinem ipsius, & firmiter ac immobiliter fuisse scriptum in libro vitæ, etiamsi hoc sit commune cuivis, qui sit semel in eo scriptus. Lege Augustinum & hic, & in opere de DEI civitate *c*, distinctionem multiplicis libri vitæ apud Euthymium in hoc loco : tractationem de reipsa tum quam instituunt Scholastici ad 24. quæstionem primæ partis, præsertim Suarez *d*, tum Enarratores Danielis, Apocalypsis, epistolæ ad Philippenses, Lucæ, Exodi, quorum indicavimus testimonia : ex his in primis consulendus Ribera *e*, & Peremius *f*. De Mose quod attigi nonnullos existimare, quum petiit ipse, ut Deus populo dimitteret noxam; ut ipsum *deleret de libro suo, quem scripserat*, idest, ut mori præoptaret, opinio est Euthymii in istius psalmi commentario, atque Genebrardi; præterea Origenis *g*, Gregorii *h*, Hieronymi *i*. Videtur verò Moses idemmet desiderium moriendi explicatius iterum protulisse, quum detrectans onus gubernationis; *sin aliter k*, ait, *tibi videtur, obsecro ut interficias me, & inveniam gratiam tuam, ne tantis afficias malis*. Meritò potior judicata à Peretio *l* nostro hæc inter decem interpretationes, quas de priore dicto illo Moisi recenset, quas attingit etiam Ludovicus Ysella *m*. Ita quoque Hier. *n* intellexit optasse Paulum *anathema esse Christo pro fratribus*. Quidquid sit de Mose : vel Paulo hunc autem placet magis loqui de se, quum adhuc esset Judæus & zelator supra modum legis, omninoque vellet anathema esse, atque separari à Christo, & ejus doctrina, discipulique, ut explicant Hieronymus in expositione Pauli, & Anselmus, & Cajetanus, præterea Bartholomæus Camerarius *o*, & noster Vatquez *p*) nostrer hic locus, aut explicandus est de vita temporali, præsertim quæ degebatur in terra promissionis, dici solita nomine *terræ viventium* : vel de vita æterna beatorum. Primum asserunt Didymus, & Euthymius, & facilè defendi potest. Secundum plures asserunt : & declarari debet eo modo, quem diximus de *libro vitæ*, ut sumitur pro prædestinatione. Nisi etiam velis *librum vitæ* sumere, ut dicitur secundum quid de justis qui excident à justitia, & sunt reprobi : quo modo *deleri* dicuntur, quia pro uno tempore judicati digni æterna vita, pro alio videantur indigni, quod aliqui explicant per librum scriptum foris, ita ut qui sunt in libro scripto intus, non possint deleri. Sed hoc minùs propriè dicitur; ut citati demonstrant, Ribera, Vasquez, & præterea Mazzarinus *q*. De prædestinatione eadem nonnulli *r* psalmi 39. *s*, verba interpretantur

A *in sæculum sæculi u* : in secundo, ut nec etiam in libro justorum. Intelligitur autem id in genere de rejiciendis Judæis, qui olim erant ramquam electione, & pecunio Dei, non verò de singulorum reprobatione; quoniam semper aliqui ad Ecclesiam, & Christum convertuntur. Cyrillus y Alexandrinus insinuat intellexisse locum istum de Judæis qui à Christi conversatione præ ignavia, extortes facti sunt, quam Hilarius in commentario nominat concorporationem : & hujusce rei typum ait fuisse, quòd conserentur olim soli masculi apud Hebræos, & numeri eorum ratio tantùm haberetur. Ex dictis Catherini z confuratur distinctio duplicis classis eorum, qui vitam sint æternam consecuturi, insignioram Sanctorum, & aliorum plurium inferiorum, qui quamvis non fuerint prædestinati, sola nimirum Dei gratia electi; & non ob prævisa eorum merita, tamen felicitatem consequentur. *Solis, qui fuerint in libro scripti, salvabuntur a*, scripti verò, & prædestinati nihil differunt.

B

Libri nomen absolute quandoque pro libro vitæ. t 2. 12. 2. b c. 31. 33. c c. 1. 10. d *ibid.* e *vers.* 16. f In meliam partem nusquam usurpatum in Scriptura. g *Dan.* 12. 16 *Apoc.* 20. 12 *Libri* apprehendi ad judicandos mortuos, qui. h *Orat.* 9. *ad Julian. tribunorum ex aquat.* Liber mortis Diabolo attributus. i in c. 4. *Isaiæ.* k *hoc vocc. Imo* 7. *Dan. mihi c.* 20. n *ibid.* o *Luc.* 10. 20 p *Jo.* 17. 15 q *Bellarm. verbo, mortis liber.* r *1. Thom. 1. p. 7. 23. 2. ad 3. 3. dist. 31. q. 2. a. 2. ad 3. 7. de verit. a 8. Alens. 2. p. q. 33. m. 2.* s *Dion. c. 4. d. 4. Ultimus lib. vitæ*, pro beatitudine. Thalmudistarum fabula. t *ordini suo tract. 8. u. 1. p. q. 24. 6. 3.* Scriptura in libro vitæ ut delegatur, ut non Deus ut nesciat dicitur quod antea sciebat Distinctio. x *vitæ, & libro justorum.*

tantur, *in capite libri scriptum est de me*, quòd Christus sit prædestinatorum primus. Quocirca non adeo probabilis, quam innuit Hilarius, & Hieronymus, opinio, sermonem hic esse de libro, quem notavimus vocatum *justorum*, in quo egregia illustrium virorum facinora continerentur, vel in quo populi duces scriberentur. Nec satis Theodoretus cohæret secum, dum imprecationes istas ait esse Judæorum captivorum contra Chaldæos, sive Babylonios. Nam istos serè certum erat ab æterna vita futuros alienos, ita ut id prædicere supervacaneum esset. Non etiam liberat causa isdem imprecandi, ne in promissionis terram venirent, quibus multo gratius erat habitare in propria.

Deleantur de libro viventium.) Dixi potuisse verti, *vitæ*, quia חיים *chaiim* valet utrumque. Sciendum pæterea, *librum*, qui cum addito *vitæ* nomine dicitur, ut prædestinationem significat, vel etiam *agni vitæ*, quandoque in eadem significatione poni absolutè, ut apud Danielem *n*, *salvabitur populus tuus omnis, qui inventus fuerit in libro* : nec non juxta quorumdam sententiam in Exodo *b dole me de libro, quem scripsisti*, item quem vocat Malachias *c librum monimenti*, ut placet Cyrillo Alexandrino *d* qui addit ex psalmo 138. *e*, *in libro tuo omnes scribentur*, qui tamen videtur generalior liber. In singulari numero, & seorsum nusquam videtur *liber* à Scriptura sacra usurpatus in malam partem, ita ut præcise significet librum mortis. Sed liber, in quo *omnes scribi* dicuntur *f*, non minùs comprehendit reos damnatosque ad mortem, quàm justos, & prædestinatos. Plures libri aperiendi, ex quibus judicandi sunt mortui *g*, mortui, inquam, secundùm corpus; qui suo tempore reiurgent, denotant simplicem in se notitiam, ac infallibilem Dei, virtute multiplicem, de operibus bonorum, & malorum. Quo fit, ut admitti possit in Deo non tantùm *liber vitæ* pro electis, sed *mortis* etiam pro reprobis, quia Deus in seipso veluti in libro legit utrorumque opera. Favent huic loquendi modo Nazianzenus *h*, Basilius *i*, Euthymius *k*, Hieronymus *l*, Augustinus *m*. Liber mortis potiùs attribuitur diabolo accusatori, & instigatori malorum, ut idem Hieronymus subnotat *n*; propterea que nomina electiorum *in cœlis*, reproborum *in terra p*, scribi dicuntur. Postremò electi omnes sunt in uno libro vitæ, idest, in præscientia, & prædestinatione Dei, qua elegit, & ordinavit eos ad vitam : & judicandi tamen dicuntur ex libris, idest, ex notitia, quam ideo Deus habet de operibus bonis, quibus mercedem debitam redder. Idem est, proponere quadam, de reprobis : nisi quod non solet appellari *liber mortis* ut appellatur *liber vitæ*, quum istorum, inquam, nominum adjectione, tamesti Sixtus Senensis etiam de libro mortis contendat quod reprehendit communi loquendi modo aliorum *r*. Eumdem Sixtum lege de vitæ & mortis libris diserentem. *Ultimum librum vitæ* pro beatitudine ipsa sumi confirmat auctoritate ejus, qui de triplici habitaculo *s* scripsit, & dicitur Augustinus. Refert etiam fabulam ex Thalmud *t* ; quodlibet anno Deum decem lunæ Septembris diebus scribere bonos *in libro vitæ*, malos in libro mortis.

Et cum justis non scribantur.) Idem hoc etiam dixi videri cum priore membro, ut præcedens affirmatio de-Primo quantum ad modum. Lis olim magna inter ipsos etiam summos Pontifices Nicolaum IV. *m*, & Joannem XXII. *n* propter paupertatem Francisc anorum. Et quod ad Christum attinet, quæstio tota est de paupertate citra ullum ; dominium enim, quod appellant excellentiæ, in Christo fuisse erga omnes creaturas etiam, ut homo erat, ob unionem hypostaticam, it ut liberè uti omnibus potuerit, dubitari nequit. Summa est; Christum antea nonnullum dominium, saltem in communi, rerum aliquarum mobilium habuisse, ut pecuniarum, quarum *lucella gerebat fudas n*, & unde emebant discipuli *victui necessaria o*, in particulari verò tùm antea, tùm postea partim habuisse, partim caruisse, denique non videri, quod professus sit, seu propositerit, & decreverit sidere. Lege Bellarminum *p*, Suarez *q*, Turrecremasset regnum & dominium Christi temporale, atque politicum, an formaliter, per se, directè, primariò, secundariò, indirectè, per accidens ; & propriè tan-

Vers. 30.) Ego sum pauper & dolens : salus tua Deus susceptime.

Scissus loci.

ADIo ipsum redit, gratiasque agit Deo, quia pauperem & omni destitutum humano auxilio, ac summo mœrore affectum, salutari ope, atque solatio tubleare dignatus sit ; quod & deinceps factum non dubitet in simili casu articulove necessitatis. Christum Paulus *b*, *propter nos egenum* factum scribit, *quum esset dives, ne illius inopia divites essemus*. Ipse nec *ubi reclinaret caput* habere se dixit *c*. Elaias *d dolorum* nominat *virum*, quique *dolores nostros portavit*, & pro nobis doluerit. Hæc duo, utroque ex Prophera Ambrosius *e*, & ex Paulo recte declarat. Psalmo item 87. *f* loquitur Christus, *pauper sum ego, & in laboribus à juventute mea. Suscepit* verò *Christum salus*, quia humanitatem persona divina filii, ut operaretur salutem & mortui, excitavit eadem persona, Trinitatque tota, & *potestatem omnem dedit in cœlo, & in terra g*, *nomen super omne nomen h* ; salutem toti mundo per merita ipsius. Etsi verò polset intelligi fieri mutatio personæ, ut non Christi nomine, sed suo, vel cujusvis alterius, qui fructum salutis à Christo factæ percipiat, loquatur David, oratione ad Christum Deum directa, expositaque miseria paupertatis, & doloris, à qua beneficio Christi sit liberatus, præstat in eadem hærere persona Christi, quam hucusque loquentem audivimus, ut passim etiam Enarratores faciunt. Rectè Græci Cyrillus, Euthymius, Nicephorus, *paupertatem* Christi spectant in susceptione humanitatis, *dolorem* in passione, & cruce. Uti que convenit humilitationis & exinanitionis ratio & Chrysostomus *i*, ac Ambrosius & dicunt : monstratam paupertatem à Christo, in passione. Omni creaturæ, quia de nihilo, & creatore atque conservatore egens, paupertas convenit; quo pluribus constat, indeq; superior ; solus bonorum nostrorum, nec aliorum *non indiget Deus l, quandoquidem sibimet sufficiens*, & omnibus, ideque omnium dominus. De Christi paupertate, ut propriè tumitur, deque doloribus disputari hic polset. Egimus de secundo argumento priore tomo aliquando ; de etiam summos Pontifices Nicolaum IV. *m*, & Joannem XXII. *n* propter paupertatem Francisc anorum. Et quod ad Christum attinet, quæstio tota est de paupertate citra ullum ; dominium enim, quod appellant excellentiæ, in Christo fuisse erga omnes creaturas etiam, ut homo erat, ob unionem hypostaticam, it ut liberè uti omnibus potuerit, dubitari nequit. Summa est; Christum antea nonnullum dominium, saltem in communi, rerum aliquarum mobilium habuisse, ut pecuniarum, quarum *lucella gerebat fudas n*, & unde emebant discipuli *victui necessaria o*, in particulari verò tùm antea, tùm postea partim habuisse, partim caruisse, denique non videri, quod professus sit, seu propositerit, & decreverit sidere. Lege Bellarminum *p*, Suarez *q*, Turrecremasset regnum & dominium Christi temporale, atque politicum, an formaliter, per se, directè, primariò, secundariò, indirectè, per accidens ; & propriè tan-

y *4. de adorat. in Spir. & in c. 3. Malac.*

z *Lide pra. dest.* Confutatio distinctionis duplicis classis eorum qui vitam æternam sint consecuti.

a *Dan.* 12. 1. *Apoc.* 20. 12 c. 22. 27.

b 2. *Cor.* 8. 9 c *Mat.* 8. 20. d c. 53. 3. 4. e in *Ps.* 35. *enarr.* f *vers.* 16.

g *Mat. ult.* 18. h *Phil.* 2. 10.

i *Homil.* 17. in 2. *ad Cor.* k in *Ps.* 140. l *Ps.* 15. 2. m *de exsitio de verb. significat.* in 6 De paupertate Christi citra ullum, quæstio, Dominium, quod appellant excellentiæ, in Christo fuisse erga omnes creaturas; etiam ut homo erat; sine dubio est.

n *Joan.* 12. 6 c. 13. 29. *Or.* 4. *Bas.* 6. 5 p *de sum. Pont. c.* 24. q 3. *p. to.* 2 *disp.* 28. *sec.* 2. r 2. *summæ de Eccl. c.* 132. (4. *de just.* 7 1. *a.* 2.

tantum, & absolutè dici debuerit spirituale, atque Aest. propter solum finem spiritualem. Lege Valentiam *a*.

a t. 4. disp. q. 22. punct. 16.

Ego sum pauper, & dolens.) Hieronymus, omisso verbo substantivo, *ego autem pauper & dolens* particulam (ו) *ve*, quæ propriè significat, & illo modo vertens, quo etiam pacto verti sæpe solet, & potest. Græcè verbum εἰμὶ, & pronomen ἐγὼ ponuntur ultimo loco: *pauper, & dolens sum ego*, πτωχὸς καὶ ἀλγῶν εἰμὶ ἐγώ. Sic etiam Latinè habetur in bibliis Complutensibus, & Regiis: item in Psalterio Ambrosiano: in Romano autem, & apud Hilarium, Cassiodorum, Augustinum, Ambrosium *b*: *pauper & dolens ego sum*. Arnobius legit, *pauper ego, & dolens*. Exponit autem primum, ut nos divites faceret: secundum ut à doloribus æternis nos eriperet: Augustinus, ut disceremus paupertatem spiritu, & luctum, cui consolatio promittitur *c*. Aliter respondet, sic loqui de se Christum, ut significet se ad imprecationes priores adactum, quia perduxerunt ipsum ad egestatem tantam, & dolorem quamvis non maledicat stomachando, sed prophetando prædicat. Solet ad egestatem redactus ex opulentia, vehementiùs indignari, nec parcere his, per quos eò devenerit, quin malis accipiat verbis. Tandem verè dicit omnem Christianum esse pauperem, in comparatione divitiarum cœlestium, quas sperat, omneque aurum suum arenam deputare. Adde, & dolentem, quamdiù à veris illis abest divitiis, & bonis. Paupertatem Judæis execrabantur, parum de cœlestibus opibus edocti; parum eas concupiscentes: propterea rem adeo exosam multis vocabulis veluti ditarunt, appellantes eumdem: pauperem אביון *evio*, ab אבה *auah*, *aver*, & *concupiscere* חלכה *chelechah*, quasi *mœrentem* aut *ægrum*, aut *labendo victitantem*; מסכן *mischen*, vulgari quoque lingua *meschino*, à סכן *sachan*, *recondere*, & *providere*, quod conquirat, & curet quibus caret: רש *rasch*, ab *egentia*: עני *hhoin* ab *oppressione*, & *afflictione*, & hoc nomen hic habetur, דך *dach*, à *tenuitate*, & *contusione*: דל *dal*, quòd sit *exaustus*: חשוך *chasciech*, *obscurus*, ac *tenebrosus*: רק *rek*, *vacuus*. *Divitem* quoque, quem tanti faciunt, multifariam appellant חי *chai*, *viventum*, quasi solus vivere censendus sit: כבד *chaued*, *gravem*, & *gloriosum*. כסיל *chesil*, *stultum*, & *instabilem* (quod nomen ad laudem non pertinet) עשר *hhascir*, quasi *decimas ferat*: שוע *sciohh*, à *clamore*, idest, à confidentia, loquendique libertate; & quod clamore ac rumore populari celebretur. *Opes* etiam multo pluribus nominibus appella הון *hon*; והרון *ijthron*; כבוד *chauod*, כוח *choach*, מלאכה *melachah*, נכם *neches*, עשר *hhoscer*, פקדה *pekuddahh*, צור *tsur*, רכם *rechos*, unde fortan vulgare nomen *ricchezze*: צוע *sciuahh*. ex quo fortassis vox Gallica *the vanee*, המון *hamon*, cui simile *mammona*, Syriacum vocabulum, חיה *hauah*, cum quo affine Italicum verbum, *l'havere*, sumtum pro nomine חיל *chail*. Placuit has voces percensere, omissis aliis, si quæ sunt, ut docerem quàm sint facundi Judæi in commendanda fœcunditate diviarum, quàm eloquentes in damnanda paupertie, quàm divites in divitiis cohonestandis, & in vituperanda inopia: homines, nimirum *d dorso* ad ima terrenaque, ut antea dictum *d* est, *semper incurvo*.

b in Ps. 35. & 40.

c Mat. 5.5.

Judæi paupertatem execrantes.

Pauperum & divitum nomina varia apud Judæos.

Opum plura nomina apud Judæos.

d vers. 14.

Salus tua Deus suscepit me.) Hieronymus, *suscipiat me*, prout est etiam in textu Græco, qui nunc habetur passim in bibliis, & apud Euthymium, Nicephorum, Basilium, seu potiùs Theodoretum (cui aliam lectionem, de qua mox dicam, non rectè tribuit collector scholiorum ad Sixtiniana biblia Græca) ἡ σωτηρία σου ὁ Θεὸς ἀντιλάβοιτό μου. In dictis emendatis Sixtianis extat, addita etiam particula conjungente, καὶ ἡ σωτηρία τοῦ προσώπου σου ἀντελάβετό μου. In Arabico Psalterio, *salus tua*, ponitur: in Latino Ambrosiano conjunctio; *& salus tua suscepit me*. Juxta posteriorem lectionem Græcam legerunt Psalterium Romanum, ac vetus, & Hilarius. Augustinus, Cassiodorus, *salus vultus tui suscepit me*. Eamdem lectionem expressit Appollinarius:

ἀλλ' ἔχω βασιλῆος ὑπέρμαχον ἂν λαμπρὸν ὠπῆς.
Sed habeo regis vindicem open vultus.

Quum nil in Hebræo textu sit de *vultu*, credo glossema aliquod irrepsisse in textum. Ceterùm futuri temporis Hebræum verbum תשגבני *thesaggheueni*, pro præterito est, ut sæpe aliàs: & vis verbi denotat *in loco alto statuere, & elevare*, ac proinde in tuto: ut non semel notatum est. *Salutem vultus divini* explicat Hilarius de persona Verbi, quæ humanitati conjuncta eam extulit, & nimirum, aliis præterea salutem contulit. Augustinus, & alii, *pauperem, dolentemque* membro priore interpretantes de privato aliquo pro paupere, dicunt istius egestatem abscondi *in vultu Dei e*, in quo sint divitiæ tantæ, ut numquam esuriat, doleatve. Euthymius, ac Nicephorus hinc & deinceps ex Ecclesiæ persona sermonem haberi existimant. Sensus verus est, quem initio posui de Christo ipso, præsertim ratione resurrectionis. Quo modo psal. 3. *f* dicebat, *tu autem Domine susceptor meus es*: & in 72. *g tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me*. Idem autem valet, quòd quempiam Dei suscipiat salus, & quod sit *susceptor salutis* illius *h*; quia salus Dei, quæ suscepit aliquem, ad eumdem pertinet, qui salute suscipitur, & salutem nanciscitur. Hæc est veritas salutis, in qua exaudiri prius *i* vates petebat. Tropologicè pauperem, ac dolentem in Domino, propterque Dominum, suscipiet salus, & humilem spiritu gloria *k*, qui spernens hæc inferiora, inardescit in cœlestium amorem, suamque spiritualem agnoscens ac deflens paupertatem, divinæ gratiæ mendicus est. Sed multi è contrario possunt dicere, ait Hugo, *Ego sum dives, & latus*, & ideo non salus, sed damnatio suscipiet me; *væ* namque *divitibus habentibus hic consolationem suam l*: & *dives indutus purpura, byssoque, ac epulatus quotidie splendide, sepultus est in inferno* m.

e Ps. 30. 20. 21.
f vers. 4.
g vers. 24.
h Ps. 88. 27
i vers. 14.
Tropologia.
k Ps. 29. 25.
l Luc. 6. 21
m Luc. 16. 19. 22.

Vers. 31.) Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude.

Vers. 32.) Et placebit Deo super vitulum novellum: cornua producentem & ungulas.

Iste pauper, & dolens spe plenus, quòd eum Dei susceptura sit salus: iste, qui quum clamaverit, confidit *exaudiendum, & ex omnibus tribulationibus solvandum n*: iste pauper, & inops, cujus est *laudare nomen Dei*, quia *non avertitur in humilitate*, & abjectione factus *confusus o*, nunc spondet laudes atque gratiarum actiones nomini Dei magnificas, & gloriosas cum cantico, quæ Deo ipsi gratiores futuræ sint quolibet sacrificio, etiam vituli teneri, cujus enasci cornua jam incipiunt, & ungulæ induerari: Hilarius, Augustinus, alii, ajunt innui plus Deo placere *sacrificium laudis*, eoque honorificari Deum magis ut alio quoque Psalmo *p* habetur, quàm externis veteris legis sacrificiis. Euthymius, & Nicephorus addunt extictionem etiam istorum indicari, seu νέκρωσιν *mortificationem*, quia cornue & ungulæ, emortuæ quædam partes sunt in corpore. Indicantur etiam Judæi cornibus & ungulis armati superbiæ & rapinæ, ut Ayguanus notat.

n Ps. 33. 7.
o Ps. 73. 21
p Ps. 49.

Laudabo nomen Dei.) Græcè & Chaldaicè additur, *mei*: nec non in Psalterio Romano. In postrema editione Hilarii, mendosa lectio est, *nomen tuum*.

Cum cantico.) Hieronymus, *in cantico*, quod est propriè בשיר *bescir*, sicut proximè post, *in laude*. Nec rarò præpositio una Latina & Græca ponitur alterius loco, nempe, *cum*, pro, *in*, μετά, pro, ἐν. Sic *introire in domum Dei in holocaustis q*, idem est, quod cum holocaustis.

q Ps. 65. 13.

Et magnificabo eum in laude.) Hieronymus, *in confessione* בתודה *bethodah*. ἐν αἰνέσει, *in laudatione*. Sæpè diximus quid sit *magnificare Deum*: & proximè antè monui idem valere, *cum laude*, & *in laude*. Celebritatem importat laudis verbum *magnificandi* in piel גדל *ghiddel*, & nomen תודה *thodah*. Insinuat canticum lætitiam interiorem. Vera, & grata Deo laus ex intimo procedit corde, nec bene psallitur, nisi fiat id *spiritu menteque r*. Non satis intelligo, quomodo Hugo tribuat Christo in cruce laudationem cum cantico per seipsum, per Apostolos verò magnificationem in laude. Quum in cruce dixit *s*; *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* non propriè videtur laudasse cum cantico: potiùs deplorasse visus est; & quodammodo conqueri. Utrumque commodè satis de tempore post resurrectionem accipi potest, quum narravit ipse *nomen fratribus suis t*, diu versans cum iis, loquenique *de regno Dei u*.

Vera & grata Deo laus quæ sit.
r 1. Cor. 14. 15.
s Mat. 27. 46
t Ps. 21. 22. Joan. 20, 17.
u Act. 1. 3.

Super vitulum novellum, cornua producentem, & ungulas.) Hieronymus. *cornua efferentem*. Alii, *quam bos vitulus*: ita ut *vituli* nomen indicet minorem & florentem ætatem bovis, quæ discribitur etiam ex eo, quòd, qui aliter vocatur *juvencus*, incipiat producere cornua, & ungulas. Appellat Paraphrastes *bovem pinguem*, & *electum*: Augustinus, *vitulum pubescentem*, & in taurinam audaciam grandescentem. Talis in lege offerebatur pro peccato, inquit Hilarius, & ἀβμαῖον, ut loquitur Nicephorus, & ἡβητής, ut Apollinarius; idest, *florentis ætatis*, & τριετής, καὶ τέλειον, ut Cyrillus, hoc est, *trimus*, & *perfectus*. Sed Hugo unius anni fuisse vult. Varro *a* in bubulo genere ætatis gradus distinguit quatuor: primam *vitulorum*, secundam, *juvencorum*, tertiam, *boum novellorum*, quartam *vitulorum*, qui dicuntur *taurus*, & *vacca*. Interdum tamen etiam *vituli* nomen de juvenco, taurove novello usurpatur.

a 2. de re rust. cap. 5.
In bubulo genere ætatis graduum quatuor distinctio.
b Virg. 4. Georg.

b *Tum vitulus bina curvans jam cornua fronte.*

Incompertum mihi, quo præcisè anno immolari lex vitulos juberet. De agnis hœdisque præscribebatur, ut essent anniculi: Uni quod sciam, Abrahæ imperata triennis vacca, sed & ejusdem ætatis capra, *ariesque* c, quamvis Paraphrastes, & R. David Kimhi loco annorum multiplicent animalia singula, vaccas tres, ac totidem capras & arietes. Rectiùs diceretur *junix*, vel *juvenca*, quam *vacca*, quæ designat ætatis Varronianum gradum tertium aut quartum. Quemadmodum distinguitur agnus, ovis, adasia, Græcè ἔριφος, *hœdulus capræ*, χίμαιρα, *capella unius anni barbescens*, αἶξ *capra adulta*. Abutuntur etiam quandoque Latini voce *vitulæ* pro *vacca*.

c Gen. 15. 9.
Vitula pro vacca interdum.
d Virg. eclog. 3.

d *Ego hanc vitulam, ne fortè recuses,*
Bis venit ad mulctam, binos alit ubere fœtus,
Depono.

e c. 6. 5.

Lego præterea in Michæa *e* holocausta *vitulorum anniculorum*. Certè ad annum usque tertium ordinariè dilatum vituli sacrificium non credo, nec non ante illud tempus profert cornua, ungulasve indurat vitulus. Ergo sive *anniculum* dicas, sive *trimum vitulum*, sive omnino priusquam evadat in juvencum, vel taurum, qui

f Virg. eclog. 3.

f *Jam cornu petat & pedibus qui spargat arenam:*

vituli, vitulæve sacrificium ditiorum erat, ideoque gratius, non Deo tantum vero, sed falsis etiam æmulantibus divinitatem:

Quum faciam vitula, inquit *g* ille, *pro frugibus*.

g ibid. ibid.
Vitula divitum. Agna pauperũ victima.

sed alius *h*, qui de *agna* pro iisdem dixerat,

Cernite fulgentes ut eat sacer agnus ad aras.

Subdit discrimen inter divites, quorum erat *vitula*, & pauperes quorum *agna*, sumuntur verò quandoque masculi pro fœminis, & vicissim, ut exemplis demonstrat Ribera *i* noster: ut & minoris ætatis vocabula pro iis animalibus, quæ jam sunt ætate grandiora, v. g. *vitula* pro *vacca k* (quod antè quoque dixi.)

Masculorũ nomina pro fœminis & vicissim.
Minoris ætatis vocabula pro ætate grandioribus.
h Tibullus l. 1.
i in Osea c. 10. n. 14.
k Osea 10. 11

Vos quoque felicis quondam, nunc pauperis horti
Custodes fertis munera vestra lares.
Tunc vitula innumeros lustrabat cæsa juvencos,
Nunc agna exigui est hostia parva soli.
Agna cadet vobis, quam circum rustica pubes
Clamet, io, messes, & bona vina date:

l l. 1.
m l. 4.
n l. 2.
Boves fœminæ in veneratione apud Ægyptios, & Isidi consecratæ.
o 3. Reg. 12. 28.
p 8. Ant. c. 3
q l. 1. c. 8. & 9. de Arone purgata sive de vitulo aureo.
r Exod. 32. 4

Simile quid de Persis, in celebratione diei natalis prodit Herodotus *l*, quem Athenæus citat *m*; qui Herodotus *n* etiam auctor est, apud Ægyptios boves fœminas in veneratione fuisse, & Isidi consecratas, mares boves vitulosque solitos immolare. Hunc ritum Ægyptiaca superstitione imbuti Hebræi imitati, ita ut qui dicuntur Latinè *facti vituli aurei* à Jeroboam, vocentur Græcè in libris Regum *o*, & à Josepho *p* δαμάλεις χρυσαῖ, *vitulæ aureæ*: quem idololatriæ ritum laborat valde sed frustra, Franciscus Moncæjus *q*, ut probet non fuisse in Jeroboam qui vitulos illos, aut vitulas construxit: immò, ut & Aaronem vindicet ab omni culpa in vituli conflatione *r*. Itaque propter victimæ præstantiam rectè David super vituli victimam futuram dixit laudationem Dei, & quidem *vituli* ναῦ, idest *bovis*, ut est genericum nomen, qui jam sit in tertio gradu ætatis à Varrone constitutæ, quam vocat *novellorum*: vel quia de productione cornuum, ungularum fit mentio, qui adhuc in juvencis censeantur, inque secundo ætatis gradu. Hebrææ hujus loci voces duæ שור *scior*, & פר *par*, hanc vim habent: Prior per se, ac seorsum habitiorem crassioremque bovem plenum, ac distento jam corpore, justa ætate magnitudineque significat; Chaldaicè תור *thor* (permutata, ut in aliis solent Chaldæi, litteAra (ש) *scin* in (ת) *thau*) unde *taurus* Græcè, ac Latinè. Posterior *juvencum* jam adultiorem denotat, nondum annis magnum, quasi à פרה *parah*, quod valet fructificare: estque de Thalmudicorum sententia, ut R. Kimhi refert, tertium annorum. Ut non sit mirum, si τριετῆ, hoc loco, idest, *triennem*, Cyrillus vocaret, quod priùs retulimus, & vulgatus interpres, ac Hieronymus novellum, servata proprietate vocabuli, distinctionisque à Varrone traditæ, de qua etiam diximus. Aliud est nomen tertium עגל *hheghel*, pro *vitulo primæ ætatis*. Duo prima simul hic juncta nomina verteres ad verbum, *taurum juvencum*, disparata notione. Quare vel primo significatur genericè quivis bos, ut restrictio significationis per secundum fiat, quod asserit Vatablus, reddens, *bos vitulus*, & Cajetanus, ac R. Esaias Tranensis, *bos taurus*; vel supplenda media particula conjungens, *placebit Deo super bovem, taurumve, & super juvencum*: quo pacto recitat vertisse Hieronymum Trevetus, *super bovem, & taurum*, & Arias reddit *taurum*, vel, *vitulum*, Campensis, *taurum, ac vitulum*; & suppleta est pariter conjunctio in Hebræis מקרין *makrin*, מפרים *maphris*, vel synonymè sumuntur distincta alioquin nomina, ut aliquando fit maximè à Poetis, sed subjecta descriptio demonstrat quis *bos* intelligi debeat. Hoc ultimum fortassis melius. Nec improbabile Paraphrastem legisse non פר *par*, sed בר *bar*, quia exposuit תור *thor*, Hebr. שור *scior*, *taurum*, seu *bovem pinguem*, & *electum*. In textu Nebiensis additur ficta interpretatio: *magis quàm bos pinguis, & electus, quem offerebat Adam primus, cujus cornua præcedebant ungularum fissionem*. Primæ nascuntur ante cornua simul cum hinnulo bovis, ungulæ. Ejusdem figmenti Trevetus meminit, docetque *scior*, & *bar* confundi aliquando. Ut majorem vim habeat, comparatio, pulcherrimus, elegantissimus, jucundissimus, sacrificio aptissimus, & gustatui suavissimus vitulus accipiendus. Cujusmodi non est,

Ficta interpretatio ex textu Nebiensis.

s Jean. Ctuetius.

s *cornu*
Qui feriat, pedibus prosubigatque solum.

Sed qui mittere cornua incipiat, blandè coniscare, ungulas duriores protrudere, denique qui sit oblationi maturus, quam secum videtur importare שור *scior* à themate שור *sciur*, juxta unam illius notionem, cujus demum, præsertim si sit primogenitus, commendabilis *pulchritudo* t, Omni genere animalium, quæ sacrificiis inservirent in lege vetere, docui psalmo 50. *u* aptè significatum Christum, etiam *vitulo*, *taurove*. Licèt illud de ipso usurpare cum Ambrosio *x*,

t Deut. 13. 16
u vers. ult.
x in Ps. 43.
y 2. Greg.

y *& maxima taurus*
Victima, idest, triumphalis.

Omnium major victima quæ mundi totius peccatum suo cruore mũdavit.

Quæ major enim, ait Ambrosius, victima, quàm quæ mundi totius peccatum suo cruore mundavit? Subjicit elegantem allegoriam de cornibus Christi, de qua nos alibi *z*. Simeon & Levi Jacob imprecatur, quia *in furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffoderunt murum* a, Græcè, ἐνευροκόπησαν ταῦρον, *subnervaverunt taurum*: est namque שור *scior taurus*, שור *sciur*, *murus*. Duas illas tribus præ ceteris mortem Christo machinatas Tertullianus *b*, & Ambrosius *c* existimant: qui Christus, ut dixi cum eodem Ambrosio, maxima taurus victima est, & *pulchritudo ejus quasi primogeniti tauri* d, *subnervatum* autem Tertullianus intelligit, clavis suffixum. Figuræ mysticæ apud Ezechielem, *aquila, leo, homo, vitulus*, designare dicuntur angelum, regem, hominem, sacrificium, & quidquid alia denotêt aut de aliis rebus, aut de Christo, *vitulus* significationem sacrificii semper retinet. Placet autem Deo tale sacrificium, in quo idem est sacerdos, & victima super vitulum, & hostiam quamlibet externam, partibus absque ulla comparatione infinitis. Non hic repetere tropologias debeo indicatas alibi *e* de vitulo, & quos *vitulos* seu *fructus labiorum* Apostolus *f* nominat. Augustinus hoc loco notat ventilari ab orthodoxo in vitæ novitate ambulante hæreticum, quasi cornibus, ungulis excitari terrenum, qui abjectè sapit. Arnobius interpretatur cornua duorum testamentorum (potuit etiam brachiorum crucis) & ungulas quatuor Evangeliorum. Illud etiam verè dicitur ab Hugone, sed non satis aptè sumta significatione dictionis, *super*, quæ hoc loco idem valet, quod plus & magis quam laudem Dei Deo placere, quæ sit velut imposita super juvenes ætate, novitiosve, ac novellos in religione quasi in têplo mactandos pro peccatis aliorum hominum, quum ipsi sint innocentes, non cornupetæ per superbiam &

z in Ps. 43. & 21.
a Gen. 49. 6.
b 3. cont. Marc. c. 18 & lib. cont. Jud. c. 11.
c de bened. Patriar. c. 3
d Deu. 33. 27
Figuræ mysticæ apud Ezech. quatuor animalium, quod designent.
Tropologia
e in Ps. 50. ult.
f Hebr. 13. 15

contra-

contradicendi studium more bovis *cornupeta a*, (sed præditi cornibus miserationis *b*; similes filiæ Job, cui nomen *Cornustibii c*, adde cornua in fronte ut Mosis *d*, cadiorum ex divino consortio, bonique exempli ungulis etiam præditi discretionis, & fortitudinis, quæ priùs inesse debent, quàm potestas, quemadmodum antea nascuntur ungulæ, quàm cornua. Qui talibus præditi cornibus ungulisque serviunt Deo à prima prætertium ætate, tamquam vituli novelli: his Deus promittit *cornua ferrea*, & *ungulas æneas*, *ad comminuendum populos multos*; & *ad interficiendum illi rapinas eorum*, & *fortitudinem eorum Domino universæ terræ e*; nimirum infringendo dæmonum vires, idolorum superstitiones delendo, errorum & hæresium pestes tollendo, pluribus ad Deum convertendo. Tota istorum vita laus Dei est, canticumque & ut Augustinus hoc loco loquitur, gemmas de thesauro interiore proferunt: *verbo* quoque *collunt*, ut ait Oseas *f*, quibus Deum sibi aliisque placent: quod maximum splendidissimumque sacrificium esse Chrysostomus *g* psalmi prælentis testimonio confirmat. Bernardus *h* immolandos DEO distinguit vitulos tres, novæ conversionis effectum, quasi *vitulum novellum cornua producentem*, & *ungulas*: sacræ religionis profectum, ut *vitulum tenerrimum de armento*; consummatæ virtutis effectum, tamquam *vitulum saginatum*. *Hunc vitulum novellum* de Christo Chrysologus *i* interpretatur, qui ut est in parabola filii prodigi *k*, occisus dicitur, quum illum pater excepit: & qui semel patris occisus voluntate, in epulum nostrum quotidiè ac jugiter immolatur.

Vitulum.) שור *scior*. Præter dicta, elegans notanda paronomasia inter שור *scior* nomen *vituli*, & nomen participii שור *scir*, quod placiturum DEO dicunt super vitulum.

Cornua producentem, & ungulas.) Antea monui duo participia esse absque conjungente particula מקריו מקרין *maKrin*, *maphrit*, quæ tamen rectè suppleta fuerit, Campensis reddit *cornutum*, & *ungulatum*: Cajetanus *cornificantem*, & *unguliscantem*. Non placent ullo modo, qui fortassis propter participium secundum à פרס *paras*, quod interalia, significat *extendere*, aludi hic putant ad morem illum, quo victimæ non trahebantur, sed ducebantur, & aræ figebantur, atque admovebantur, sicut ait Poeta *l*:

Et dextus cornu stabit sacer hircus ad aram.

Unde tropologiam eliciunt, sponte accedendum ad Deum ex destinatione cordis; non ex tristitia, aut ex necessitate, quia *hilarem datorem diligit Deus m*, & ut ex iis veniatur *in lætitiam n*; & bono animo gloria ei redditur, hilarique vultu, in exultatione sanctificando decimas, adorando *in obiectatione o*. Refert Roa ibi noster hunc dicendi modum, confirmans exemplo Iliac, qui ponte offerti voluit *p*; Christum referens, qui oblatus est, *quia ipse voluit r*. Non aliud asserti exemplum potest verbi dicti Hebræi in hiphil, sed semper eum usum habet, qui hic est expressus, ut significet *ungulam dividere*, seu *fundere*: unde & *ungula* פרסה *parsah*. Deinde quamvis ducatur victima sponte ab eo qui offert, non ipsa se offert sponte, aut cervices præcidendas extendit ultro. Denique aliena expositio est à communi ceterorum sententia. Eidem Christo tribuit Bruno Carthusianus *cornua*, quibus posset expellere inimicos Judæos, & *ungulas fissas*, quibus præstare intelligatur discretione atque prudentia. Ait etiam nos tacitè moneri, ut re utraque valeamus ad expellendos omnes inimicos invisibiles visibilesque.

a Exo. 21. 29
b Esa. 5. 8.
c Job ult. 15.
d Ex. 34. 29 30.
e Mich. 4. 13
f cap. 14. 3.
g Initio tract. de Ps. 28. & 29.
h Ser. 6. in Vigil. Nativ.
i Tropolog. hujus sentent. 1 serm. 5.
k Luc. 15. 23
l Virg. 3. Georg.
Tropolog.
m 2. Cor. 9. 7
n Ps. 99. 2.
o Levit. 3. 2. 20
p 6. Regular cap. 3.
q Gen. 12. 6.
r Isa. 53. 7.

Vers. 33.) Videant pauperes & lætentur: quærite Deum, & vivet anima vestra.

Sensus loci.

HÆC videtur laus, canticumque, quod pro vitulo novello pollicitus est, & eos, qui audierint, excitare valeat ad lætitiam, spemque consequendi beneficii, sicut & ipse consecutus est. Propterea invitat, ut strenuè ac alacriter Deum quærant, implorentque magna fiducia opem ejus, & auxilium: quod quum pro voto fuerint adepti, quodammodo revivilcent, atque præ mœrore ejectam veluti animam recuperabunt. Monet, nec curent superbos divites insumtuosis illis sacrificiis gloriantes, quum, (ut proximè antè dictum est,) præferat Deus sacrificium laudis, quod in sua pauperes potestate habent, & promtiùs etiam offerre, quàm opulenti DEO, possunt. Christus censeri potest tuos alloquens, cohortari tuo exemplo, ne dubitent, aut vereantur pauperiem, & sub hoc generali communique nomine, aliasquasliber ærumnas, incommoda, tribulationes, tentationes; sed attentè inspicientes quis exitus, quàm lætus, quàm felix passionis fuerit, similem & ipsi, per eamdem ingredientes viam absque ulla cunctatione expectent; solum quærendo Deum sint *spegaudentes*; dum sint *in tribulatione patientes s*: & justitiæ studendo, memjnerint, quòd *justus ex fide vivit t*. In Psalmo 21. cujus, istius, argumentum passio Christi est, similis cohortatio subjici videtur, post nuncupatæ promissaque vota *in Ecclesia magna*, & *in conspectu timentium Deum u*: *Edent pauperes, & saturabuntur*, & *laudabunt Dominum, qui requirunt eum, vivent corda eorum in sæculum sæculi x*.

Deus præfert sacrificiis laudis, quod in potestate habent pauperes.

Videant pauperes, & lætentur, Hieronymus, *videntes mansueti lætabantur*. Alii, *videbunt humiles*, aut *afflicti*. Apud Augustinum, *inopes*. Est ראו *rau* præteritum. Si legeremus ראו *reu*, esset imperativus: עניים *hhaunim* significant quos diximus. Similis phrasis in psalmo 33. *audiant mansueti, & lætentur*, ישמעו ענים וישמחו *iismeu hhaunanim veiisomechu*. *Pauperes* allegoricè sunt Gentiles, per se destituti fide ac religione, videntes, ut ait Euthymius & Nicephorus, quæ propter eos Dominus passus sit, & quæ præclara administravit: lætantes verò de sua vocatione, & de Christi laude, quum Judæi dolore invidiaque dilcrucientur. Tropologicè Hilarius, Augustinus, alii, spiritu pauperes, humilesque intelligunt, qui superbiæ laginam non eructant, sed humiliter de se sentientes, panem quærunt, quo salubriter vivant. Non est divitum hujus sæculi vera lætitia. *Agitè*, inquit Jacobus *x*, *nunc divites, plorate, & ululate in miseriis vestris, quæ advenient vobis*. Receperunt *bona in vita sua*, postea cruciandi *a*.

Pauperes allegoricè, qui dicantur.

Quærite Deum.) Hilarius, & *quarite*. Augustinus, & Psalterium Romanum, *quærite Dominum*. Hieronymus, *qui quæritis*. Legit ut nunc est participium לורשי *dorescæ*, *quærentes*, ante quod supplent alii, & nec non, *videbunt*, hoc modo, & *quærentes Deum videbitis*, ita ut fiat mutatio personarum. Nec displicet, quod adhuc Trevetus suppleat, ut humiles ac mansueti, qui videntes misericordiam DEI super afflictos, & ideo lætantur, exhortentur sibi similes, dicendo, ò vos qui quæritis Deum, in eo confiditis, ne dubitetis, quia vivet ac revivilcet cor seu anima vestra. Pauperum aperti & perlpicaces sunt oculi divitum oculos *Deus hujus sæculi meutesq; excæcavit b*: iidem pauperes qui & mansueti terræ Dominum quærunt, & invaniunt, quia *judicium operantur c*; alii quamvis in gregibus suis, & in armentis suis vadant *ad quærendum, non invenient d*; nec si quærant *in lectulo suo e Quærendus Dominus dum inveniri potest f*, eo quoqjmodo, quo debet ac potest. Doctrinam quærendam à Deo, explicat Paraphrastes. Studium hic notari potest animæ perfectior, quæ aliàs adducat ad Deum: sicut faciebant illi dicentes *: *quo abiit dilectus tuus ò pulcherrima mulierum? quo declinavit dilectus tuus? & quæremus eum tecum*. Sic Andreas fratrem adduxit ad Jesum *g*; Nathanaelem Philippus *h* Observant id Nyssenus, ac Philo Carpathius *i*, istaque confirmat hujus loci sententia. Querendo vivit anima, quia dum vivimus, quærere semper debemus, & *faciem Dei semper k*; donec illum clarè intueamur: ille *discit semper & ad sciendam veritatis; non pervenit l*, nec in hac, nec in vita futura, qui extra viam veritatem quærit. Lege Augustinum *m*.

Quærendus Dominus dum inveniri potest.

Et vivet anima vestra.) Sic etiam ex Hieronymo recitatur in biliis Regis, & in editione Victorii Sed melius Trevetus refert, *vivet cor vestrum*: quia לבנכם *levauthem* significat *cor vestrum*. Per metonymiam pro *corde*, *anima* posita est, quia cor animæ servit & si bene fit affectũ, quodammodo vivificat, recreat, exhilarat. Alioqui non tam vivit anima, quàm animando & informando vivificat, vitamq; tribuit. *Vivere anima* etiam dicitur psal. 21. n. & 118. o, & iterũ *corda ipsa*, in 21. p. Explicitur psal. 21. n. & 118. o, & iterũ *corda ipsa*, in 21. p. Explicat vitam istam R. Elaias Tranensis, quod videntes mirabilia Dei, ac experturi, eidem crediturí sint, atq; in ipso fiduciam habitur. *Justus*, priùs notavi, *ex fide vivit q*. Quod attinet ad formulam illam, ut *cor*, vel *anima vivere* dicatur, sicut etiam *convertit r*, aut redire, quando reficitur, & curatur ab angoribus, mœroribusque, exemplo Jacob potest esse, cujus *spiritus*, allato bono nuncio *revixisse* scribitur *s*, Hebraicè, *vixisse* רוח יחי *techiemach*: quamvis Paraphrastes exponat, *requievisse Spiritum sanctum super eum*. E contrario, Nabalis memoratur cor ad ingrati nuncii auditionem *emortuum intrinsecus, ita ut fieret quasi lapis t*: Hebraicè לבו ישר *iamuth libbo*, Græcè, ἐστερέωσε καρδίαν αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν. Ceterum in præsenti loco Psalmi, codices correcti habent *vivent corda eorum*, & *vivetis*. Correctionis non video causam, quia communem lectionem sequitur Euthymius, & innuit Apollinarius:

Deus prætestatur pauperes.

Ἐν ταῦτα ἴδετε καὶ χαίρετε ἐπὶ τούτοις ἀνάπαυε ἑαυτούς:
Pastorem quærit animarum vita datorem.

Nec illum auctorem Græcum aliter legisse reperiendique congruit cum editione Hebræa, nisi quod in ea *cor* est, non *anima*, ut dixi. Fortassis pleonasmum aliquis exponere voluit, ut *vivere* simpliciter diceret pro eo, quod *anima vivere* dicitur, deinde, irrepsit unum pro alio, in textum. Mysticè magnus fructus ejus, qui quærit, ut invenjat: & vitam, si vitam, hoc est, Deum, & Christum, *qui ipse vita u*, vivificans vita etiam gratiæ supernaturalis, tum inchoata præsentis, tùm perfecta futuræ æternæque vitæ. *Quærite bonum, & non malum*, ait Amos *x*, *ut vivatis*. *Quærite bonum, & non malum*, & non inventur *y*: quæ Quæritur à nonnullis Christus, & non inventur *z*: quæ rinit eum aliquis, ut interficiant, adeò de se bene meritum *a*: quidam, ut latuerentur *b*: à nonnullis quid quæreret, ipiemet interrogavit, ut se illis ducem ac magistrũ præberet, vitamque divinam communicaret: ab aliis, ut se illis frustra humi divina vi dejectis, occidendum tradere: & inveniur etiam à non quærentibus *c*, sed quia ipse quærit, & acquirit eos sibi. *Qui quærit, quærat* in, gratiæ respondendo, & serio querendo, & *in toto corde* u, exultanter, ac *lætanter* o, semper, & perseverantes *p*, idque *dum inveniri Deus potest* q, ut antea monui. *Inveniet hic vitam, & hauriet salutem à Domino* r. *Qui non quæsierit, non inveniet*.

Tropologi.

Vers. 34.) Quoniam exaudivit pauperes Dominus, & vinctos suos non despexit.

Sensus loci.

QUod quærere diligenter Deum possint, ac debeant, securo hilarique animo pauperes & alienæ opis egentes, quia Dominus istos, qui ei peculiariter sunt selecti *a* & quorum se profitetur ac præstat patrem *a*, libenter exaudit, tum verò si qui ipsius causa sint, in vinculis, aut captivitate, horum in primis rationem habet & habuit semper. Habet affinitatem quod est in Psalmo 101. x. *respexit in orationem humilium, & non sprevit precem eorum*, &c. *quia prospexit de excelso sanctuario suo, Dominus de cælo in terram aspexit, ut audiret gemitus compeditorum, ut solveret filios interemptorum*. Erit porrò *vinctis* videantur innuere captivos in Babylone, de quibus etiam Basilius, aut potiùs Theodoretus, Theodorum sequens Mopsuestenum, interpretato qui ipse solentur, & ad spem confirment, vetere majorum suorum exemplo, liberatorum de captivitate Ægyptiaca: nihilominus plurisæstimari insyllicus debet lenitas de liberatione à vinculis diaboli, peccati, mortis, à quibus nos Christus passione sua liberavit: & eos etiam ab externis vinculis, qui hæc ipsius causa patiuntur, liberat, vel reipsa, quum expedit; vel ab iis, & à tormentis, ac morte pro ipso obita, transferendo ad veram felicitatis æternæ, atque filiorum Dei libertatem. Paulus certè nominat ipsum *vinctum in Domino y*. Patres quoque quum detineretur in limbo, vocati poterant *vincti Domini z*, ut Lyranus placet: & Augustino justi etiam cupientes *dissolvi, & esse cum Christo u, ac deduci de tristitia animam suam ad confitendum nomini Dei* bene devincti vinculo charitatis, & subjectionis inter se, ut ait Bruno Carthusianus, seu votis astrictis: præterea cuncti, ut ait Cassiodorus, qui lezibus divinis vinciuntur, *in isto* veluti *pede in compedes collocue in torques*; *nec accediando vinculis c*. Talium *gemitus compeditorum* audit Deus *d*, ut dixi, intrantque *in conspectu illius e*, *solvit* denique ipios *f*, & *educit vinctos in fortitudine g*: quemadmodum Christus filiam illam Abrahæ tamdiu ligatam à Satana *h*, & illum, quem compedi-

Mysticus sensus.

Animæ pro corde.

Formulæ loquendæ.

a Psal. 32.
b Gen. 45. 27
c 2. Reg. 23. 17.
d Rom. 11. 32.
Gal. 3. 1.
Heb. 10. 38.
e vers. 16.
f vers. 27.
g vers. 3.
Pauperes allegoricè, qui dicantur.
h Act. 13. 25. cap. 19. 4.
i cap. 5. 13.
k Isa. 9. 30. 31.
l cap. 8. 17.
m cap. 10. 4.
n cap. 13. 18. & 14. 2.
o Isa. 65. 21.
p Jer. 29. 13.
q Deut. 4. 29.
r Prov. 8. 35.
Isa. Par. 55. 3.
s Gen. 45. 27.
t 1. Reg. 25. 37.
u Ps. 87. 6.
x Amos 5. 14.
y Ps. 36. 10.
z Luc. 19. 23.
a Deut. 32. 6.
b Ps. 139. 15.
c Soph. 1.
d Osea 5. 6.
e Cant. 3. 1.
f Isa. 55. 6.
Animæ per fectionis studium, aliasque adducendi ad Deum,
g Cant. 5. 17
h Joan. 1. 42.
ibid. 46.
i in Cant.
k Ps. 104. 4.
1 2. Tim. 3. 7
m Heb. 6. 1.
Vers. 35.) Laudent illum cœli & terra, mare, & omnia reptilia in eis.
Sensus loci.
n Ps. 95. 11.
o Ps. 67. 8.
p Ps. 68. 36.
q Deut. 30. 1.
r Ps. 18. 20. 21.
Mysticus sensus.
s Ps. 5. 5. cap. 9. 12. 13. cap. 10. 8.
t Deut. 28. 65.
u Psalm. 113. 2.
x Ps. 102. 20.
y Ps. 149. 5.
z Ps. 95. 11.
a Deut. 32. 43.
b Ps. 102. 22.
c Ps. 68. 35.
d Ps. 95. 11.
e Psal. 68. 35.
f Ps. 67. 36.
g Ps. 95. 11.
h Luc. 13. 16.
Animæ pro corde.
i vers. 30.
k vers. 27.
l Rom. 1. 27.
Gal. 3. 11.
Hebr. 10. 38.
Formulæ loquendæ.
1. Reg. 8. 39.
Marc. 5. 4.
L. vers. 7.
cap. 2. 12.
m cap. 19. 2.
Sensus loci.
n vers. 28.
o Act. 5. 31.
cap. 13. 23.
& Jesus.
p cap. 12. 7.
q Mat. 28. 4.
r 1. Cor. Theod.
l. 2. de incolg.
l. 7. de cap.
t Tert. 1. 5. in Iud.
x Hier. 3. 20
y Ora. 12.
z Sap. 9. 15.

bilis, &c. infirmos. Arnobius invitari *cœlum* dicit ad laudandum Christum, quia ascendit; *terram*, quia reiurrexit; *mare*, quia pedibus illius ambulavit: præterea Sion, ideſt, Ecclesiam, quia ædificabit eam non habentem maculam, neque rugam; civitates Judææ animas Apostolorum, quæ inhabitantur abeo, & his hæreditatem, primam acquisivit illas: item semen servorum Christi, quique diligunt nomen ejus, possidendos ab iisdem Apostolis, vicissimque possessuros istos doctrinam eorum, atque habitaturos in eadem doctrina, & fide, nec non in Ecclesia.

Cœli, & terra.) Paraphrastes, *Angeli cœlorum, & habitatores terræ.*

Mare.) Non satis commode infernus, & habitatores ejus per *mare* intelliguntur. Nec sanè dæmones damnisque laudant Deum: sed contremiscunt, ac blasphemant. Error Origenis est post judicium omnes etiam dæmones conlecturos salutem. De hoc alias.

Et omnia reptilia in eis.) Hilarius, & Augustinus, *& omnia repentia in eis.* In Complutensibus, Regiisque bibliis, *in eo*: quia Græcè habetur, ἐν αὐτῷ. Sed in emendatis Græcis codicibus est, ἐν αὐτοῖς: quam lectionem adiciebit Agellius Aquilæ, & Symmachi. *Maria* Hebraicè hoc loco pluraliter dicuntur ימים *iammim*: Græcè θαλασσα in singulari. Unde pronomen singulare congruit eidem numero: plurale nomini singulari collectivæ sumto. Vel *omnia reptilia in eis*, seu omne repens רומש כל *chol romes* denotat, quæ in mari inventut, ac in terra. Hieronymus vertit, *& omnia, quæ moventur in eis*: Felix, *omne, quod movetur in eis*, est רמס *ramas*, non tantùm *repere*; ac *reptare*, vel *calcare*, sed etiam *ambulare*, & *moveri*. In Genesi *a* omne animal, *quod movetur super terram*, illatum in arcam, Græcè declaratur, per ἐρπετὰ ἕρποντα ἐπὶ τῆς γῆς. Hebraicè per שרץ *remes*: item, *omnis caro, quæ movetur super terram*, explicatur eodem Hebræo participio, & Græco κινούμενον. Motus physicus non convenit propriè cœli incolis Angelis; nec astra per se moventur, sed cum suis orbibus. Tamen si placet *reptandi* verbum, & *reptilium* nomen, per catachresim, licet durioremi, non solum ad terram & mare, ideſt, ad animantia æquatilia, & terrea, etiam ad homines transferre, ied ad Angelos quoque & astra, nullum hinc incommodum est. Occurrunt incommodo, si quod est ex dicta catechresi, alia duo Psalteria, & Cassiodorus, legendo, *& omnia quæ in eis sunt*, sicut extat in aliis Psalmis *b* Beda in commentario indicat in eamdem lectionem, dum per participium, ait, *entia in eis*, vetum exponit de his, quæ sunt in terra, & mari. Apollinarius de solo mari piscibusque ipsius, explanat.

κἀτὰ ἀκεφαλίαν & κατὰ τὰ ἐλάχιστα θαλάσσης.
Mare immensum, & quatumque nutrit marit.

Notat Euthymius impropriè de piscibus usurpatum nomen τῶν ἑρπετῶν, *reptilium*, aut *repentium*: fortassis autem ob eorum multitudinem. De his alibi *c*: *illic*, ideſt, in mari, *reptilia, quorum non est numerus*. In eodem libro Genesis *d*, *reptile animæ viventis* ab aquis productum appellatur nomine Græco numeri πλῆθος ἑρπετῶν, sed Hebræo singulari שרץ *sceretz*, quod proprie sonat *scaturitionem in magna copia per modum ebullitionis, eructationis, micationis*. Dicitur non tolùm de productione piscium, sed ranarum *f*, & verbum שרץ *sciarats*, de repentibus in terra *g*: & de hominibus numero magno nascentibus *h*. Adhuc in Genesi *i*, reptilium bus, quæ terra produxit, & Græcè, ἑρπετὰ τῆς γῆς, nominantur, assignatur vocabulum רמש *remes*, ex eodem verbo, cujus hoc loco est רמש *remes*; & ut ibi distinguuntur à jumentis, bestiisque terræ, figuificat, quæ propriè non gradiuntur, sed repunt, vel saltitant. Atqui, ut antea dixi, *reptilia in eis*, vel loli pisces sunt in maribus, five aquis, & in terra etiam: vel quidquid & in his, & præterea movetur in cœlo aereo, ut aves: tùm ætereo, ut astra, orbisque eorum, tùm Angeli, qui moveri possunt illic, aut illinc ad nos descendere, & per elementa quoque morum suum locum exercere. Fuit hic semel explicandus locus accuratius, ob similes alios, qui occurrere possunt.

Vers.36.) Quoniam Deus salvam faciet Sion: & ædificabuntur Civitates Juda.

Et inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirent eam:

Vers.37.) Et semen servorum ejus possidebit eam, & qui diligunt nomen ejus, habitabunt in ea.

GAudete tecum Deumque collaudare homines, ac insensibiles etiam Creaturas docet debere, propter istam caudam, five Prophetæ ipse, five Christus: quoniam salus, quam operatus est Christus, pertinebit ad plurimos. Nam spiritualis longè melior terrena Sion, ideſt, Gentium Catholica Ecclesia, & ampliores civitatibus Judææ materialibus, Ecclesiæ particulares, post hostes & adversarios omnes devictos, tùm dæmones, tùm homines, à communi vindice salutis instauratbuntur: & à fidelibus Christi, ac Dei servis & amicis, eorumque prole ac progenie, jure perpetuo quasi hæreditario & pacifico incolentur, atque possidebuntur, donec veniat consummatio sæculi, & in cœlestem illam Civitatem, nulli obnoxiam injuriæ, incommodo, vicissitudini, transferantur. Posset præterea laudis, & gratiarum actionis suppeditata Genium Ecclesiæ intelligi materia, quoniam tandem, tardè licet, velut postliminio, Judæorum natio deserta, salutem consequetur, ejusque *reliquiæ salvæ fiant* k, & varia ex iisdem Ecclesiæ construentur, requiescent *super thoracem suum*), ut non sint amplius in terra Christianorum, tamquam in aliena sub tributo; non vocabitur amplius Sion *specta*, nec *habens requirentem* m: revertetur *virgo Israel* (vera jam cultrix DEI, & Christi sponsa *n*) *ad civitates suas*, desinens esse filia *vana*: n: *reducetur in terram*, suam, *ædificabitur, & non destruetur*: non movebitur populus hic Dei iterum de loco suo, sed *plantabitur, & non evellatur amplius*; sniet hæreditatem paternam, non tam externam, quam fidei, ac pietatis, indignumque talium patrum semen, quorum imitabuntur vitam. & facti filii promissionis, æternam sine fine beatitudinis hæreditatem possidebunt, quæ est *Jerusalem*, non terrena ferviens cum filiis suis, sed *mater nostra* æterna, in cœlis *q*. Favet illi expositioni Augustinus in oratione contra Judæos *q*.

Quoniam Deus salvam faciet Sion.) Typus Ecclesiæ Sion expenmero est, ut prioribus quoque Psalmis vidimus. Habent hæc similitudinem cum his, quæ tunt in 101. *r Tu exurgens miseresbris Sion*, &c. *ædificavit Dominus Sion & videbitur in gloria sua*. Tale quoque illud ex Psalmo 50 *f benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion, ut ædificentur muri Jerusalem*. Repete ibidem dicta, legit Hilarius, *Dominus sal vivificavit*, multisque verbis efficaciter demonstrat sermonem hic non esse de materiali Sion, sed de mystica, præsertim de cœlesti, ubi juxta etymon Hebræi vocabuli, speculabimur Deum: & propter tantum bonum, ad quod adeo multi convocandi sint, meritò exigi hoc loco gratulationem cœli, terræ, maris, omnium Creaturarum; quum *super unius peccatoris pœnitentia* tantum in cœlis *gaudium sit Angelorum*: denique hoc titulum innuere Psalmi, *in finem, pro his, quæ immutabuntur*.

Et ædificabuntur civitates Juda.) Ecclesias & conventus Judæorum secundum ipiritum, qui confitebatur Deum in humilitate, intelligunt passim: Hugo Sion Romanam, ex cujus, inquit, salute pendet ædificatio aliarum: vel ordinem religiosum, de quibus cetera pie & acute ad finem usque Psalmi declarat: quæ non inutile erit legere. Si præterea lumatur *Sion* pro Ecclesia triumphante, cum Paulo *u*, dicitur salvari per novos ei scriptos quotidie cives, & ædificari civitates Judæ, restaurando, hac veluti tatione. Angelorum ruinas distinctorum secundum diversos ordines. Attingit hoc Ayguanus. Opinionem de materiali extructione, & fabrica, Hilarius absque intelligentia, utilitate, rei communis scientia, ratione natura, asserit esse, nec inopem dumtaxat, sed etiam impiam. Nulla etiam, inquit, in ædificandis laus est, quæ sint posteadestruenda, sed quo salutem & felicitatem (summa hæc verborum illius) homines consequantur per Christum pacificatorem, & reconciliatorem eorum, quæ in cœlis sunt, & in terra. Lege citatam Augustini contra Judæos orationem. Reprehendit Hieronymus etiam car-

carnalem intelligentiam istius, & similis in Esaia loci *a*, ubi scribitur, quòd *ædificabunt domos, & habitabunt, & plantabunt vineas*, &c. Argumentatur Hieronymus, quoniam de Sodoma quoque Ezechiel *b* vaticinatur, quod *restituetur in antiquum*. Idem ibi præterea dicitur de filiabus ejus, hoc est, de civitatibus, & villis ei subjectis: item de Samaria. Subdit Sanctus Doctor, *ædificia* lumenda, vel de virtutibus, vel de *diversis mansionibus apud Patrem c*: ac talem domum censeri ædificatam *supra petram d*. Videtur autem Ezechiel per Sodomam Samariamque restaurandas, innuisse Gentilium Ecclesiam prius constituendam, quàm ex Judæis, ut non fiat *salvus omnis Israel, donec intret plenitudo Gentium e*; non introducatur veluti per vim frater natu major quàm prodigus minor *f*; non introeat, quamvis præcurrens ante Petrum, Joan. 20. *g*; sint *novissimi primi*, & contra *h*, ad æmulationem adducantur Judæi *in non gentem i*; hoc quidem, quando vocabuntur, quos ne gentis quidem nomine dignabantur. Civitates item istas, ut & Sion, atque Jerusalem Origenes *k* censet esse cœlestes, & eas mansiones apud Patrem, de quibus ex Origene, ut opinor mutuatus, dicebat Hieronymus; illas præterea civitates, super quibus potestatem dat bene negotianti servo Dominus *l*. Conducunt huc, quæ alias *m* de Ecclesiastico usu diximus vocabulorum *ædificandi*, & *ædificationis*. *Ædificans Jerusalem Dominus, dispersiones Israelis congregabit* n: & quasi per præconem jubetur hoc indicio *o*: *dic civitatibus Juda: ecce Deus vester: ecce Dominus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur*, ut nimirum valide rejectis hostibus, ædificare ac integrare civitatum ædificia possit.

Et inhabitabunt ibi.) Hilarius, *in ea*: in Sion videlicet tamquam Metropolisibi etiam in aliis civitatibus Judæ. Nulla vero vis in compolito Latino verbo, quamvis Hugo & Ayguanus significari velint habitare in Ecclesia non solum numero, sed etiam merito. Hieronymus legit, *habitabunt*, quod præterea interpres in fine Psalmi posuit, licèt sint alia verba Hebræum, & Græcum: sed hoc non minus compositum, quàm quod hic extat, ideſt, κατοικήσουσι, & κατα κληρονομήσουσιν.

Et hæreditate acquirent eam.) Hilarius, *hæreditabunt terram*. Hieronymus, *possidebunt*. Psalterium Gallicanum, *hæreditabunt*. Simplicia verba sunt ירשו *jarescu*, & κληρονομήσουσι, absque nominis adjectione: & sæpe reddunt per Latinum *hæreditandi* p. Alibi docui, quo pacto res eadem, quæ sub meritum cadit, *hæreditas* tamen appelletur. Quod attinet ad Ecclesiam, indicatur continua orthodoxorum successio. *Hæreditas sancta nepotes eorum* q, &, quod statim hic subditur, *semen servorum Dei*. At iunt, qui *hæreditate possidere* velint *sanctuarium Dei* r, non hæreditate spiritus, & virtutis, sed carnis, & sanguinis, quos ponet Deus, *ut restant*: & *sicut stipulam ante faciem venti* s, ita ut fimiter, ac fixè possidere, & habitare non possint. Cœlestis beatitudo sola absolutum hæreditatis merctur nomen, quia sine periculo amittendi possidetur, non ficut ex res, quas hic habemus, etiamsi sit justitia & gratia, ut observat Bernardus *t*.

Et semen servorum ejus possidebit eam. Verbi Hebræum & Græcum iunt pluralia יזרעהו *jizchalu*, & κατάξουσιν, iume do videlicet nomen *seminis*, & זרע *zerahh*, & σπερμα collective, quos vocat *filios* בני *beno*, Taraphrastes. Augustinus, *obtinebunt*. Accipitur *semen* pro seminis fructu, & genitis ex semine. Valde id usitatum Hebræis, nonnumquam etiam Græci fructum redditum partu, & humanam propaginem prolemve vocant σπερμα, *semen servorum DEI* iunt ex DEI progenitati servis, Abraham, Isaac, & Jacob, & horum opera facientes, & ad illud unum semen pertinentes; qui benedixit Dominus. Iltis solis debetur seminis gratiæ fructus gloria. Quod verò attinet ad allegoriam de Ecclesia, opportune Hugo Cardinalis monet, ejus professionem atque administrationem tribui debere semini servorum Dei, qui Apostolorum imitentur fidem, & probitatem, ut non tantum, inquit, de nobilibus, nec tantùm de Romanis fiant Cardinales, aut Papa, sed tantùm de bonis cujuscumque generis, vel nationis: qui etiam, ut sequentibus dicitur verbis, diligant nomen Dei, exemplo Petri, à quo Dominus requisivit dilectionem, & amorem, quum ei agnos, & oves pascendis commendavit *u*.

Et qui diligunt nomen ejus.) Judæos in spiritu hæc magis exprimunt, ut observavit Hilarius, utrumque semen, ac filios Abrahæ, ut pietatis magis fit, non generis electio: quia præstet omnibus charitas Dei, quæ in Christo est: sicut Petrum nihil aliud, quàm utrum te amaret, interrogavit idem Christus, quod etiam paullo antè diximus.

Habitabunt in ea.) Hilarius, *inhabitabunt eam*. Id noto ne quis in lynonymis frustra discrimen requirat: etiamsi non eadem verba sint, Græcum & Hebræum, κατοικήσουσι, & וישבנו *iischenu*, in quibus non deesset nonnullum, ut ita dicam mysterium, si proprietatem exactè attenderem. *Non amo nimium diligentes* x, *& minutam diligentiam* y.

x Chrys. de Orat.
y idem in partit.

PSALMUS SEXAGESIMUS NONUS.

1 In finem, Psalmus David:
In rememorationem, quod salvum fecerit eum Dominus.
2 DEus in adjutorium meum intende: Domine ad adjuvandum me festina.
3 Confundantur, & revereantur, qui quærunt animam meam:
4 Avertantur retrorsum, & erubescant, qui volunt mihi mala:
Avertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi: Euge, Euge.
5 Exultent & lætentur in te omnes qui quærunt te, & dicant semper: Magnificetur Dominus: qui diligunt salutare tuum.
6 Ego verò egenus, & pauper sum: Deus adjuva me: Adjutor meus, & liberator meus es tu: Domine ne moreris.

Titulus & Argumentum.

*Vers.*1.) In finem, Psalmus David.
In rememorationem, quod salvum fecerit eum Dominus.

Nihil nos morantur primæ dictiones quatuor, quæ toties occurrerunt. Non omnes aut non modo eodem sunt in omnibus editionibus, tam illæ quàm sequentes. Hebraicè omittitur nomen Psalmi, nec non Græcè, ac Latinè in bibliis Complutensibus, & Regiis, & apud Nicephorum, Basilium, Theod. Quæ sequuntur post quatuor primas, testatur vel Basil. vel Theodor. non extitisse in aliquibus codicibus Græcis, nec in textu Hebræo, nec apud alios Interpretes, videlicet divertos à LXX. Nunc textus Hebræus habet לדוד *ledavidhe*, sicut & in titulo Psal. 37. ubi quem admodum & hic Græcè εἰς ἀνάμνησιν.

Ad juvandam memoriam valere hunc Psalmum significatur aut esse dignū, qui frequentetur propter accepta à Deo beneficia, illud maximè quod continetur consequentibus verbis, vel suggeratur veluti Deo, ut quemadmodum antea fecerit, juvare in post remum dignetur. Nil refert quòd in auferendi casu aliqui legant, *in rememoratione*, ut Hilarius & fere ceteri Latini. Aliud discrimen est, quia ex iisdem Latinis, multi habent vice pronominis, *eum*, pronomen, *me*, quod etiam Latinè, & Græcè biblia Complutensia, Regiaque, & Græcum, *te*, omnia biblia, atque Græci Enarratores. Hieronymus, Remigius, Haimo, Ayguanus, Bruno Carthusianus, & Herbipolensis, item Lyranus, Riekelius, Hugo, retinent, *eum*. Perinde est de se inprima vel in tertia loqui perso-

Hujus Psalmi usus.